

μικροφιλολογικά τετράδια 1

Ἐπαμεινώνδας Ἴ. Φραγκοῦδης

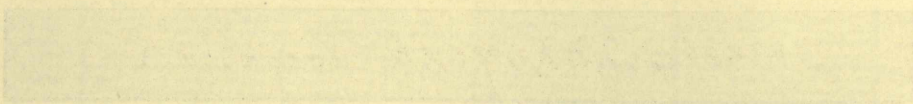
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΑΡΕΡΓΑ

Ἐπιμέλεια

Λευτέρης Παπαλεοντίου

Λευκωσία

2002

Επιμέλεια: Γ. Φερεκίδης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΑΡΕΡΓΑ

Τεύχος

Τεύχος

μικροφιλολογικά τετράδια 1

Παράρτημα περιοδικού μικροφιλολογικά

Διεθνής Βιβλιογραφικός Αριθμός Σειράς: ISSN 1450-0132

Εκδόσεις

2005

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΑΡΕΡΓΑ ΕΠΑΜ[Ε]ΙΝΩΝΙΔΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Πρὸς τὴν Κυρίαν Σαπφῶ Λεοντιάδα
Εἰς Λευκωσίαν Κύπρου

Οὗτοι γὰρ (οἱ ποιηταὶ) ἡμῖν ὥσπερ πατέρες
τῆς σοφίας καὶ ἡγεμόνες εἰσὶ.
Πλάτων

I.

Περιῆλθεν ἤδη εἰς γνώσιν μου τό τε πρόγραμμά σας περὶ τῆς ὅσον οὐπω δημοσιευθησομένης ἐμμέτρου μεταφράσεώς Σας τῆς τραγωδίας τοῦ Γάλλου ποιητοῦ Ῥακίνα ἢ Ἐσθήρ, καὶ τὸ πρὸς τοὺς φιλομούτους προσκλητήριόν σας τὸ διὰ τῆς Ἀμαλθείας κοινοποιηθέν.

Δάκρυα ἔρρευσαν ἐπὶ τὰς παρεΐάς μου ὅτε πρῶτον ἀνέγνων αὐτά, δάκρυα χαρᾶς, καθόσον τέλος εἶδον καὶ παρ' ἡμῖν τὴν γυναῖκα ἀναδεχομένην τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν τῆς παιδείας.

Σᾶς συγχάριω ἀπὸ ψυχῆς διὰ τὴν πρόθεσίν σας, ἀπὸ ψυχῆς ἐπευχόμενός σας ἀγαθὴν τοῦ σκοποῦ σας τὴν ἐπίτευξιν καὶ στέφανον ἀμάραντον πρὸς τοὺς ἀγῶνάς σας· ἄλλως τε σᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀξίεπαινον, καθ' ὅσον παρ' ἡμῖν πρώτη καὶ μόνη εἰσέρχεσθε εἰς τὸ στάδιον τῶν γραμμάτων.

Ἐλυπήθην ὅμως μαθὼν ὅτι κακόζηλοι τινὲς καὶ φιλόσοφοι σχολαστικοί, τὴν γραμματικὴν μόνην ἐκμαθόντες καὶ ἐπὶ πολυμαθείᾳ ἐγκαυχώμενοι, ἐτόλμησαν νὰ σᾶς ἐπικρίνωσιν ἰδίᾳ τε καὶ ἀπ' εὐθείας, παρατηροῦντες ὅτι ἡ βάσις τῶν ποιητικῶν ἀγωνισμάτων σας εἶναι σαθρά, καθόσον ποιήσεις, κατ' αὐτούς, καὶ θρησκεία ἀσύμφωνοί εἰσιν.

Ἐλπίζω ὅτι ἰκανὴν ἐσχηματίσατε τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τῶν ἀρχῶν σας καὶ ὅτι δὲν θέλουσι κατισχύσει αὐτῶν τὰ φροῦδα ἐπιχειρήματα τῶν λογικωτάτων.

Ἄν δέ ποτε, ὡς πιθανόν, ἡ νεανικὴ ἀπειρία ἔχει χώραν εἰσέτι παρ' ὑμῖν καὶ ὡς ἐκ τούτου πιθανώτατον νὰ διακινδυνεύσῃ καὶ ἡ πεποίθησίς σας, δότε νὰ σᾶς εἴπω λέξεις τινὰς πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῆς καὶ αἴτινες ἄλλως δύνανται νὰ σᾶς χρησιμεύωσιν καὶ ὡς ἀπολογία πρὸς τὰς παρατηρήσεις τῶν λογικωτάτων τούτων.

Πρὸς τοῦτο δὲν μὲ κινεῖ πολυμαθείας ἐπίδειξις.—

Ἄπ' ἐναντίας γινώσκω ὅτι πάντῃ ἄμοιρος τῶν καταλλήλων εἰμὶ γνώσεων καὶ ὅτι οὐδὲ καλὸν θέλω λαλήσει.—

Ἄλλ' ὁ διακαῆς πόθος τοῦ ν' ἀναζωπυρώσω ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ τὸν ἀγαθὸν σας, Κυρία, σπινθῆρα—ἀλλ' ὁ διακαῆς πόθος τοῦ νὰ περιποιηθῶ αὐτὸν ὅσον οἶόν τε.

Ἐπὶ τέλους θέλω σᾶς ἀπευθίνει καὶ τινὰς παρατηρήσεις, αἴτινες εἰσὶ καὶ πάντῃ ἀμερόληπτοι, καθόσον μάλιστα οὐδὲ ἐξ ὀψεως σᾶς γνωρίζω.

Καὶ εἰ μὲν ἀγαθῇ τύχῃ καλῶς λαλήσω, θέλω εἶπει ὅσα ἡβουλόμην—εἰ δὲ ἀναξίως, ὅσα ἠδυνάμην.

II.

Ἡ ποίησις, εἰς τὴν κλάσιν τῶν νοερῶν τοῦ ἀνθρώπου πλεονεκτημάτων ἀναγομένη, ἔχει καὶ θεῖαν τὴν καταγωγὴν, ὡς θεία εἶναι ἡ καταγωγὴ καὶ τῆς οὐσίας τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μέρος — ἐκυφορήθη δὲ εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας, ἐγεννήθη ἐκ τῆς κοινωνίας, καὶ ἐγεννήθη διὰ τὴν κοινωνίαν.

Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος κατ' οὐδὲν διαφέρων τοῦ θηρίου, ἐν τρώγλαις ἐβίου καὶ πανέρημος, βάνασον καὶ ἀγρίαν διάγων τὴν ζωὴν, ἡ εὐγενὴς παρθένος ἀγνωστος διετέλει καὶ κεκρυμμένη — ἅμα δ' ἐκεῖνος ἐξ ἀνάγκης συνῆλθεν εἰς κοινωνίαν, καὶ τὰ ἦθη αὐτοῦ ἐβρόθύμισεν ἐπὶ τὰ βελτίω, καὶ ἡ κόρη ἀπεκαλύφθη αὐτῷ, καὶ ἐκαθέσθη παρὰ τὴν ἀγροτικὴν τράπεζαν αὐτοῦ, συνωρχήσατο ἐν τῇ πανηγύρει αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ ἔψαλε τὰς καλλονάς.

Ἀποσπαργανωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνου περινοίας, ὑπὸ τῶν ἡθῶν, ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν διατυπώσεων καὶ ὑπὸ τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκιακῆς καταστάσεώς μας, καὶ μεγίστην ἔχει τὴν ἐπιβροχὴν ἐφ' ἡμῶν καὶ πρῶτον ἐστὶ σχολεῖον τῶν λαῶν.

Τὴν ποίησιν ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ὡς ἄγγελον τῆς ἠθικῆς βελτιώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Πᾶς λαὸς σπεύδων ἐπὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ προορισμοῦ του χροῖζεται τῆς λύρας τοῦ Ὁρφέως, τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἡσιόδου του.

Πρὸς τὴν κλήσιν τῆς ὁμῶς ἡ ποίησις μόνη δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ, καθὼ κατεργαζομένη τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν ὄντων πάνυ ἀγρίων τὸ πρῶτον καὶ κατ' οὐδὲν διαφερόντων τῶν θηρίων — προσέλαβεν οὖν σύμμαχον κρατερόν, τὴν θρησκείαν, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προορισμοῦ τῆς, καὶ οὕτω διὰ τοῦ θαυμαστοῦ ταύτης καὶ διὰ τῆς γοητείας τῶν ἰδίων θεληγῆτρων ἔκαμε τὸ πρῶτον καὶ μεγαλύτερον βῆμα ἐπὶ τὴν ἐντολήν τῆς.

Καὶ ἔκτοτε αἱ ἀγναὶ παρθένοι συνεβάδισαν ὁμοθυμαδόν, καθόσον ἐν ἑαυταῖς εὔρον καὶ στοιχεῖα ὁμοειδῆ — τὸ αἶσθημα δηλονότι καὶ τὸ μεγαλεῖον, τὸ ὕψος καὶ τὴν ἀρετὴν, τὴν καλλονὴν καὶ τὸν ἰδανισμόν, τὸ πάθος καὶ τὴν ἀρμονίαν — ἅτινα ἐκ συμπαθείας, κατὰ φυσικὸν λόγον συσσωματωθέντα, ἀπετέλεσαν δεσμόν ἕνα καὶ ἀδιάρρηκτον μεταξύ των.

Ἐντεῦθεν πηγάζει καὶ ἡ θαυμασία ἐπὶ τῆς ψυχῆς μας ἰσχυρὸς ἀμφοτέρων, καθόσον ἀμφοτέραι διὰ τῶν στοιχείων τούτων αἴρουσι τὴν ψυχὴν μας ἐπὶ τὸν ἰδανικὸν κόσμον, ἀμφοτέραι ἐξαντλοῦσι τὰς αἰσθήσεις μας διὰ τῶν αἰσθημάτων, τὰς διανοητικὰς μας δυνάμεις διὰ τῆς διανοίας, τὴν πνευματικὴν ζωὴν διὰ τοῦ νοεροῦ ὄργανοῦ, ἀμφοτέραι φθογγάζονται τὴν γλῶσσαν τῆς καρδίας, τὴν γλῶσσαν τῶν μυστικωτέρων ψυχικῶν ἐντυπώσεων, ἀμφοτέραι διεγείρουσιν εἰς τὴν ψυχὴν μας προαισθήματα τερψικάρδια ἢ δακρυομιγῆ σχετικῶς τῶν διατυπώσεών των, ἀμφοτέραι ἐκστάσεις ἐλπίδος ἢ ἀπελπισίας, οὐρανοὺς γελόντας καὶ ἀνεφέλους μᾶς ἀναπετανύουσιν ἢ εἰς ἀβύσσους μᾶς κατορύττουσιν ἀχανεῖς, δάκρυα μᾶς ἀποσπῶσιν ἀμφοτέραι ἢ μειδιάματα μᾶς διεγείρουσιν, ἀμφοτέραι ἀγαλλίασιν ἢ δυσθυμίαν.

Καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ θρησκεία τὰ μάλα ὠφέλησε τὴν ποίησιν, καθόσον τὸ θαυμαστὸν αὐτῆς μεγάλα παρέχει τῷ ποιητῇ τὰ πλεονεκτήματα, καὶ καθόσον εἰς τὰς παραδόσεις αὐτῆς θησαυρὸν εὕρισκει ἀνεκτίμητον — τὸν θησαυρὸν τῆς ποιήσεως τοῦ λαοῦ.

Ἄλλα καὶ ἡ ποίησις οὐχ' ἤττον ὠφέλησε τὴν θρησκείαν.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς ἁρμονίας τῶν ποιημάτων τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἐκ τῶν φυσικῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων καταγινώσκων τὸ μεγαλεῖον ἐκείνου, ἐθεώρησεν ἑαυτῷ ἀνάγκη τὸ ἐξυμνεῖν τὸ μεγαλεῖον τοῦτο· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐξύμνησις αὕτη, ὁ κύριος τῆς θρησκείας σκοπός, τὸ πᾶν ἀποδίδωσιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ἄπεισι πρῶτωτάτω τοῦ ἐρευνᾶν ἢ ἀποδεικνύειν τὰς αἰτίας τῆς φυσικῆς ἁρμονίας, καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀπαιτεῖ ὑπαρξίν τοῦ Δημιουργοῦ, ἀπαραιομένη τὰς ἀμφιβολίας τῶν σκεπτικῶν, αἵτινες εἰς ἀβύσσους περιάγουσιν ἀδιεξόδους τὴν διάνοιαν, μηδενίζουσαι αὐτὴν πᾶν καὶ πᾶσαν ἐκνευρίζουσιν αὐτῆς ἰσχύν, καταντῶσαι αὐτὴν παθητικὴν τινα δύναμιν τότε, πρὸς οὐδὲν ἰσχυρὰν ἕτερον ἢ τὴν συναρμολογίαν ἀμυδρῶν τινων εἰκόνων πηγαζουσῶν ἐκ τῆς περὶ τὴν ἔρευναν ταύτην μελέτης, ὧφειλε θεβαίως ὁ ἄνθρωπος νὰ προσδράμῃ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλικωνιάδων, τὴν γλῶσσαν τῆς καρδίας, τὴν γλῶσσαν τῶν ψυχικῶν ἐντυπώσεων, ἣτις διὰ τὴν ποικιλίαν τῆς ἀνά πᾶσαν τὴν ὥραν ἐδύνατο νὰ παρέξῃ τὰ χρώματα πρὸς ἀπεικόνισιν τοῦ μεγαλείου τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ὅσον οἶόν τε ἀνάλογον ἀνά πάσαν τὴν ὥραν τὸν λόγον πρὸς ἐξύμνησιν αὐτοῦ.

Δεύτερος λόγος οὐχ' ἤττον ἰσχυρὸς καὶ οὐχ' ἤττον μέγας, ὁ ἀναγκάσας τὸν ἄνθρωπον νὰ προσδράμῃ εἰς τῶν Ἑλικωνιάδων τὴν γλῶσσαν πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ ἐστὶν ἡ ἀρχικὴ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐνότης, ἡ ὑπὸ τῆς ἐξυμνήσεως ταύτης ἀπαιτουμένη· πρὸς τὴν ἐνότητα δὲ ταύτην, ἐκ τοῦ διαμελισμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως εἰς ἣν παρασύρει αὐτάς ἡ μεγάλη ἔκτασις τῶν διανοητικῶν γνώσεων, οὐδεὶς ἄλλος ἐδύνατο νὰ φέρῃ αὐτάς ἢ ἡ ποίησις, ἡ νοῦν καὶ καρδίαν, ἡ φαντασίαν καὶ ἔπος ἐν ἁρμονικῷ συνδέσμῳ περιάγουσα.

Ἐπιβρώσθεισα ἡ ποίησις ὑπὸ τῆς θρησκείας, εἰς νέαν περιέπεσεν ἀνάγκη οὐχ' ἤττον ἀπαραίτητον, οὐχ' ἤττον σπουδαίαν—τὴν τῆς συμβιβάσεως τοῦ θαυμαστοῦ καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ ἐφικτοῦ—ἔδραμε τότε πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν θυγατέραν τῆς θρησκείας, καὶ ἐναγκαλισθεῖσα αὐτὴν καθόλου, τὴν μεγάλην ἐξεπλήρωσεν ἐντολήν τῆς.

Ποίησις οὖν, θρησκεία καὶ φιλοσοφία (διότι καὶ εἰς τὴν ποίησιν, ὡς ἀπανταχοῦ, ἀπαιτεῖται φιλοσοφία) ἀδιάσπαστοὶ εἰσι καὶ ἀδιαχώριστοι! Τριάς νοητῆ, πάνταγνος καὶ οὐρανοβάμων, εἰς τὰς χεῖρας τῆς ὁποίας τοῦ ἀνθρώπου ἐνεπιστεύθη ἡ τύχη! Τριάς διασχίσασα τὴν ἀγλὴν τῆς ἀμαθείας καὶ ἀποσφραγίσασα εἰς τοὺς λαοὺς τὴν βίβλον τῆς ἀληθείας! Τριάς ἀδιάσπαστος, τῆς ὁποίας τὸν δεσμὸν ὁ ἐπιχειρῶν νὰ διαρρήξῃ ἐπιλαμβάνεται τὸ ἀτελεσφόρητον ἔργον τοῦ νὰ καταστρέψῃ τὴν φυσικὴν ἁρμονίαν.

III.

Τῶν γραμμάτων ἡ ἱστορία ὑπόβαθρόν ἐστι τῶν εἰρημένων.

Ἀπὸ τῆς ἀπωτέρας αὐτῶν ἡμέρας, τῆς παρ' ἡμῖν γνωστῆς, ἀρχόμενοι, εὐρίσκομεν ὅτι αἱ πρῶται ποιητικαὶ ἀπόπειραι ἦσαν χαρακτῆρος πάντη μάλιστα θρησκευτικοῦ—ἦσαν ὕμνοι ἢ ὠδαὶ συνωδευμέναι ὑπὸ τοῦ μέλους—ἦσαν ἐκφράσεις αἰσθημάτων χρεωστούντων τὴν γέννησιν εἰς θρησκευτικὰς τελετὰς κυρίως καὶ εἰς κοινωνικὰς περιπετείας.

Παρατηρητέον ἐν παρόδῳ ὅτι ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀρχομαι τὸν λόγον, καθ' ὅσον παρ' αὐτοῖς πρῶτοις εὐρίσκεται ἡ γέννησις τῶν—περὶ τούτου δὲ

μόνοι οἱ μισέλληγες ἄς διαστάζωσιν, διότι, ἐξαιρέσει τῶν ποιητικῶν καλλιστείων τῶν παρ' Ἑβραίοις ἀπαντωμένων, οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἀξίως ἅμα καὶ προσφυῶς τὴν δόξαν δύναται ν' ἀντιποιηθῆ τοῦ νὰ κληθῆ πατὴρ τῆς ποιήσεως.

Εἰς τὰς πρώτας ταύτας ποιητικὰς ἀποπειράς ὀφείλουσι νὰ καταταχθῶσι:

Τὰ ἄσματα τῶν γεωργῶν, τὰ ἐν ὥρᾳ θέρους ἀδόμητα, καὶ ἄπερ πολλακίς κλαυθμῆρον ἔφερον καὶ μελαγχολικὸν τὸν χαρακτῆρα — ταιαῦτα ἦσαν ὁ Λῖνος, ὁ Ἰάλεμος, ἄσματα διατραγωδοῦντα τὸν δυστυχῆ καὶ ἄωρον θάνατον τῶν νέων τούτων, καὶ εἰς ἄπερ ἡ εἰμαρμένη κατεῖχε βεβαίως τὸ ἐνεργότερον μέρος.

Ὁ Παιῖν — ἄσμα ἀδόμενον πρὸ τῆς μάχης εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς ἐμφύχωςιν τῶν μαχεσομένων, ἢ μετὰ τὴν μάχην πρὸς εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Ὑμέναιος — ἄσμα φαιδρὸν, ψαλλόμενον εἰς γάμους, καὶ ὃ περ ἀναφέρουσι ὃ τε Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος, ὁ μὲν εἰς τὸ Σ τῆς Διάδος, περιγράφων τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ δὲ εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους.

Μετὰ τὰ ἄσματα ταῦτα ἀνεφύησαν οἱ ὕμνοι, νέον εἶδος ποιήσεως, τῶν ὁποίων οἱ ποιηταὶ Ὑμνογράφοι ἐκλήθησαν. Ἐπειδὴ δ' οὔτοι ἐδίδοντο ὀριστικῶς εἰς τὴν ἐξῆμνησιν ἐνὸς μόνου Θεοῦ, διηροῦντο καὶ κατὰ συστήματα, κλάσεις ἀποτελοῦντες ἰδιαιτέρας, ἐξ ὧν ἐκάστη ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰς ὃν περ καθιερώθη.

Πρῶτοι εἰσὶν οἱ Ἀπολλωνιακοί.

Δεύτεροι οἱ Διονυσιακοὶ καὶ Δημητριακοί, οἱ ἄλλως τε Εὐμολπίδαι ἀπὸ τοῦ Εὐμόλπου, καὶ Λυκομηῆδαι ἀπὸ τοῦ Λυκομήδους καλούμενοι.

Τρίτοι δ' εἰσὶν οἱ τῆς Φρυγιακῆς καλουμένης λατρείας, οἱ ὕμνουντες δηλονότι τὴν Ἰδαίαν ἢ μεγάλην μητέρα.

Εἰς τὰ εἶδη ταῦτα διεκρίθησαν: Ἀμφίων καὶ Ζῆθος, οἱ ἀδελφοί, οἱ τῆς μουσικῆς εὔρεται, ἀκμάσαντες εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Κάδμου, ὁ συμπατριώτης μας Εὐμικλῆς, ὁ Θραξ Ὁρφεύς, οἱ φημιζόμενοι υἱοὶ αὐτοῦ Εὐμολπος καὶ Μουσαῖος — ὁ εἰσαγαγὼν τὰ Ἐλευσίνα εἰς Ἀττικὴν, ὁ Ἀργεῖος Παλαμήδης, Φιλάμμων ὁ Θραξ, ὁ Ἀθηναῖος Πάμφος, Θάμυρος — ὁ ὑπὸ τῶν Μουσῶν τυφλωθεὶς, ὁ Ὑπερβόρειος, ὁ Χρυσοθέμης, Ὡλὴν ὁ ἐκ Λυκίας, Μαρσύας ὁ Φρύγιος — ὁ τῆς Φρυγιακῆς καθιδρυτῆς λατρείας, ὁ Κῶος Σίσυφος, ἡ Φημονή — ἡ πρώτη ἐν ἡρωικῷ ἑξαμέτρῳ χρησιμοδοτήσασα, ὁ Σικελὸς Δάφνης — ὁ πρῶτος βουκολικὸς ποιητῆς, Θαλῆς ὁ Κρής, ὁ Ἀθηναῖος Προναπίδης, ὁ Σάμιος Κρέοφιλος.

Αἱ ποιήσεις τῶν ἐναύαγησαν εἰς τὸν κατακλυσμὸν τῶν αἰῶνων — τὰ περισωθέντα δὲ ἀποσπάσματα, τὰ τοῦ Μουσαίου, τὰ Ὀρφικά, λείψανα τοῦ κατακλυσμοῦ τούτου εἰσι σεσηπότα καὶ ἡλλοιωμένα τοσοῦτον, ὥστε καὶ περὶ τῆς γνησιότητός των ν' ἀμφιβάλλωμεν ἀναγκαζόμεθα.

Τοὺς ὕμνογράφους διαδέχονται οἱ ῥαψωδοί.

Κατὰ τὴν μακαρίαν τοῦ μυθικοῦ καὶ ἡρωικοῦ αἰῶνος ἐποχὴν, καθ' ἣν καὶ οἱ θεοὶ κατήρχοντο ἐπὶ γῆς καὶ μετὰ τῶν θνητῶν συνεβίου, ὅποτε ἀκόμη ὁ νοῦς εἰς τὴν πληρεστάτην ἦν ρώμην καὶ γονιμότητά του, πάσα μεγάλη πρᾶξις ἀνεπτέρου τὴν φαντασίαν καὶ τὰς ποιητικὰς ἐτάνυε χορδὰς — συνέβη ταῦτ' ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὁρέων, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ ἀρματωλικοῦ βίου, τοῦ μυθικοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος αἰῶνος.

Εἰς τὰς μεγάλας ἐκεῖνας πράξεις ἐπησχολοῦντο οἱ ῥαψωδοί, οἱ ἐκφωνοῦντες στίχους συνεβραμένους ἄνευ παύσεως καὶ ἄνευ διαιρέσεως, οἱ θέσαντες τὰ θεμέλια τῆς ἐποποιΐας—ἔψαλλον, φέρ' εἰπεῖν, τὴν Θεογονίαν, τὴν Κοσμογονίαν, τὴν Τιτανομαχίαν, τὴν ἄσπίδα τοῦ Ἡρακλέους.

Δυστυχῶς καὶ οἱ μαργαρίται οὗτοι τῶν πρώτων τοῦ ἀνθρώπου διανοητικῶν γεννημάτων δὲν διέφυγον τοῦ χρόνου τὴν λύσσαν—τοσαύτη δὲ περιῆλθεν ἡμῖν περὶ αὐτῶν ἡ ἄγνοια, ὥστε πᾶν ὅ,τι περὶ αὐτῶν γινώσκομεν ἀποκύημα εἶναι εἰκασίων.

Ὁ ποιητὴς ἀνὰ πᾶν συμπόσιον βασιλικόν, ἀνὰ πᾶσαν εὐωχίαν, ἀνὰ πᾶσαν πανηγυριν ἀναφέρει αἰοδοὺς ψάλλοντας τὴν πατρογονικὴν δόξαν, τὰς πατραγαθίας· λαλεῖ περὶ τῶν θεῶν, περὶ τῶν ἡρώων του, ὡς περὶ πραγμάτων πασιγνώστων ἔκ τε τῶν πράξεων, τῆς γενεαλογίας καὶ τῆς ἱστορίας· παρεισάγει εἰς τὰ ποιήματά του δευτερεύοντά τινα πρόσωπα, περὶ ὧν λαλεῖ ὡς ἐν παρόδῳ, καὶ περὶ τῶν ὁποίων οἱ ἄκροαταί, ἂν δὲν εἶχον προϋπάρχουσαν γνῶσιν, εἰς δυσχερεστάτην θὰ περιέπιπτον ἀναμφιβόλως τὴν θέσιν—ἀνάγκη οὖν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ποιητὴς γεννηθεὶς εὗρε ποιήσεις πολυαριθμούς τὸ τε εἶδος καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἀποβλεπούσας τὰς πράξεις τῶν τε θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, καὶ αἵτινες ὑπῆρξαν τὰ ὁμάλιστρα, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ὁδοῦ, ἣν προῦριστο νὰ διέλθῃ καὶ ἡ ὕλη δι' ἧς ὑποδόμησεν ὁ μέγας.

Ἀναφαίνεται τέλος ὁ Ὅμηρος.

Ὁ Ἰησοῦς ἐπιφανεὶς κατερῥείπεισε τοὺς βωμούς τῶν ψευδοθεῶν καὶ νέαν ἡγέωξεν ἐποχὴν—ὁ Μελιτσηγενὴς γεννηθεὶς ἡμαύρωσε πᾶσαν παντὸς προγενεστέρου ἀκτῖνα.

Ἡ γέννησις τοῦ ποιητοῦ οὐκ ὀλίγον ἴσως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀπώλειαν τῶν ἔργων τῶν προγενεστέρων του· ὡς ἐπὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ γίγαντος, οἱ μεγαλαυχοῦντες νάνοι παραγκωνίζονται καὶ εἰς λήθην παραδίδονται, οὕτω καὶ ἐπὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ὁμήρου, πιθανόν, ἡ κοινὴ ὀλιγωρία κατέλιπεν ἐπὶ τῆς ἀβύσσου τὸ χεῖλος τοὺς μικροὺς καὶ πρωτοπεύρους ἐκεῖνους, τοὺς ὁποίους ἐπελθὼν ὕστερον πολυτάραχος τῶν χρόνων ὁ χεῖμαρῶρος παρέσυρε κατακυλινδῶν.

Ὁ Ὅμηρος, εὐρῶν τῶν προγενεστέρων τὰ ποιήματα, ἅτινα, ἐνοῦντα εἰς μεγάλα τινα συστήματα τὰς πράξεις τῶν ἐπισημοτέρων θεῶν τε ἡμιθέων καὶ ἡρώων, παρῆγον τοῖς ποιηταῖς τὴν εὐχέρειαν τοῦ διαδραματίζειν οἰανδήποτε πράξιν, ἐπὶ πεποιθήσει προϋπαρχούσης ἐκ μέρους τῶν ἄκροατῶν γνώσεως πάσης προγενεστέρας αὐτῆς, συνέλεξεν ἐξ αὐτῶν τὰ σπέρματα τῆς ἐποποιΐας καὶ τὴν ἰσχυρωτέραν ἔδωκεν αὐτῇ ὄθησιν. Βάθρα ἔθετο αὐτῆς τὸν θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον—τὴν θρησκείαν δηλονότι καὶ τὴν βιωτὴν· δύο κόσμους ἐνεργούς—τὸν θνητὸν καὶ τὸν ἀθάνατον, εἰς ἀμεσον σύνδεσμον ἀμφοτέρους καὶ εἰς στενωπάτην συνάφειαν.

Τοιοῦτος δ' εἰς τὸ οἰκοδόμημά του ἐπεφάνη ἀρχιτέκτων, ὥστε τὸ φαινόμενον κατέστη τῶν αἰῶνων.

Θαυμαστὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ μύθου, τὸ μέτρον, τὴν ἐνότητα, τὸ πιθανόν καὶ τὸ ἀναγκαῖον τῆς πράξεως, ἀπαράμιλλος τὴν χρῆσιν τῆς διηγήσεως καὶ τοῦ θαυμασίου, ἀπαράμιλλος τὴν φιλοσοφίαν τῶν χαρακτήρων, τὴν συνάφειαν τῶν παθῶν, ἥτις τὸ ἐλαττήριον εἶναι καὶ ὁ μοχλὸς τῆς ἐποποιΐας, ἀμίμητος τὴν πλοκὴν, τὴν ἐπίτασιν, τὴν λύσιν, τὰ ἐπεισόδια, τὰς περιπετείας, θαυμαστὸς τὴν περιγραφὴν τῶν ἡθῶν καὶ

τῶν ἐθίμων, θαυμαστός τὴν ἀνάμιξιν τοῦ σοβαροῦ καὶ τοῦ χαρίεντος, τοῦ λυπηροῦ καὶ τοῦ φαιδροῦ, τοῦ θελκτικοῦ καὶ τοῦ τρομεροῦ, τοῦ ἀπλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ, θαυμαστός τὴν διδασκαλίαν, θαυμαστός πανταχοῦ, θαυμαστός καὶ μέγας ἀνά πᾶν εἶμα, ἀνά πάντα στίχον.

Οὐδείς ἄλλως συγκινεῖ νόας τε καὶ καρδίας δι' εἰκόνας καὶ παραστάσεων ζωηροτέρων, γραφικωτέρων, συγκινητικωτέρων.

Ὁ ῥυθμός, ἡ ἁρμονία, αἱ λέξεις μιμούνται τὴν κίνησιν τῶν παριστανομένων· ἡ μεταφορά του παρίστησι τῶν παθῶν τὴν σφοδρότητα· ἡ διήγησις του ἀκριβής· πομπώδεις αἱ περιγραφαὶ καὶ ἄνευ πλεονασμοῦ· ὁ διάλογός του ἀλήθεια, πῦρ ὄλος· καὶ ἡ βαθεῖα λογικὴ τοῦ ἀνδρὸς μεταπλάττει εἰς εἰκόνας τὰς ἐπιχειρήσεις· αἱ παρομοιώσεις του πλουσιώταται, ζωηραὶ, πεποικιλμέναι, πολλάκις δὲ μόλις προσθίγει διὰ παρομοιώσεων τὸ εἰκονιζόμενον, ὅπως πλατύνη ὕστερον τὴν παρομοιώσιν του καὶ σχηματίσῃ δι' αὐτῆς εἰκόνα μεγάλην καὶ ἐντελεστάτην.

Μᾶς καταπνίγει μὲ δάκρυα, τὰ δάκρυα διηγούμενος τῆς Ἀνδρομάχης—μᾶς σπαράττει τὴν καρδίαν, ἀποχωρίζων τὸν Ἐκτωρα τῆς συζύγου καὶ τοῦ υἱοῦ—μᾶς διεγείρει ἐπὶ τὰ ὄπλα, καὶ μᾶς περιθωρακίζει, παριστάνων τὸν Ἀχιλλεῖα ὁρμῶντα ἐπὶ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ φίλου.

Τὸ μεγαλεῖον ὅμως ἅπαν, καὶ τὸ ὕψος, καὶ τὸν τόνον, καὶ τὴν θεοπρέπειαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐνδύεται, καὶ τὸ ἔπος αὐτοῦ πομπωδέστατον ῥέει, φλόγας διαχέων ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὅταν τῆς θρησκείας προσθήγῃ τὴν χορδὴν.

Ἀμίμητος τότε! Ἀμίμητος!

Ἐξιστάμεθα καὶ ἐξᾶλλοι γινόμεθα, ἀκούοντες τὸν ἄνδρα ἀνακράζοντα:

Δεινὸν δὲ βρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Ἰψόθεν· αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὄρέων τ' εἰπηνὰ κάρηνα.
Πάντες δ' ἐσσειόντο πόδες πολυπίδακος Ἰδως,
Καὶ κορυφαί, Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν·
Ἔδδειςε δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀιδωνεύς·
Δείσας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο, καὶ ἴαχε, μὴ οἱ ὕπερθεν
Γαῖαν ἀναρῶρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων,
Οἰκία δὲ θνητοῖσι, καὶ ἀθανάτοισι φανείη
Σμερδαλέ', εὐρώοντα, τὰ τε στυγεύουσι θεοὶ περ.

Ἰλιάδος Γ', στ. 56-65.

Τοῦ ποιητοῦ τὰ ἴχνη παρηκολούθησε καὶ ἡ Κυκλικὴ καλουμένη σχολή, ἡ χρεωστοῦσα τὴν γέννησιν αὐτῶν.

Τ' ὄνομα τουλάχιστον καὶ τὰ περισωθέντα αὐτῆς ἀποσπασμάτια μᾶς ἀναγκάζουσι νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ θιασῶται αὐτῆς τὸν Ὅμηρον ἔσχον ὡς κέντρον, πέριξ τοῦ ὁποίου ἐστρέφοντο, καὶ ὅτι καὶ οὗτοι, ὡς ὁ ποιητής, ὁ ὑπογραμμὸς αὐτῶν, βάθρα τῶν ποιημάτων των ἔσχον—τὸν ἄθρονον καὶ τὸν θεόν.

Ἡ πατρίς μας, ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ, καυχᾶται καὶ ἐναβρύνεται διὰ τὸν Στασιῶνα της, τὸν καὶ γαμβρὸν τοῦ Ὀμήρου φερόμενον, καὶ τὸν Πείσανδρον, τὸν ὑπὸ τῶν Ἀλε-

ξανδρινῶν γραμματικῶν ἀνώτερον κριθέντα πάντων τῶν μεθ' Ὀμηρον καὶ Ἡσίοδον Ἐπικῶν.

Τὰς χορδὰς ἐν ᾧ ἐτάνυε ἐν Ἰωνίᾳ ὁ Ὀμηρος, ἐρραψάφει ἐν Βοιωτίᾳ ὁ Ἡσίοδος, τῶν Ἑλλήνων ὁ Μωῦσῆς.

Καὶ ὁ Βοιωτός, καί τοι περιβληθεὶς τὸν ἱματισμὸν διδακτικοῦ ποιητοῦ, δὲν ἀπηξίωσε τῆς λύρας του τὴν θρησκείαν· σπουδάζει μάλιστα, ἅμα τῆς διαδόσεως τῶν γνώσεων τῶν βελτιουσῶν τὸν ἠθικὸν βίον, νὰ διεγείρῃ καὶ τὸν θρησκευτικὸν ζῆλον, νὰ διασπείρῃ τὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς πρὸς παραμυθίαν καὶ ὑπομονὴν τῶν δεινῶν.

Εἰς τὴν μικρὰν ὄμως ἐποποιῖαν, τῆς ὁποίας φέρεται πατήρ, ἐνεκομπώθη καθόλου τὴν θρησκείαν — ἡ Θεογονία αὐτοῦ καὶ ἡ Ἄσπις Ἡρακλέους, καὶ αἱ Ἡοῖαι εἰσὶ ποιήσεις πάντῃ θρησκευτικαί.

Μετὰ τὴν ἐποποιῖαν, ἡ λυρική ποιήσις καλεῖ τὴν προσοχὴν μας.

Ἐξ ὧσων γινώσκομεν περὶ αὐτῆς, τὴν θρησκείαν αὕτη περιεποιήθη τὰ μάλιστα.

Ὁ Νόμος, φέρ' εἶπεῖν, ἦν ὕμνος διθυραμβοειδῆς εἰς Ἀπόλλωνα.

Τὸ Ὑπόρχημα, ἄσμα εἰς τὸν αὐτόν, παριστανόμενον καὶ διὰ μιμικῶν ὀρχήσεων.

Τὸ Δαφνηφορικόν, ἄσμα ἀδόμενον ὑπὸ παρθένων δαφνηφόρων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἰσμηνίου.

Τὸ Τριποδικόν, ψαλλόμενον, προσκομιζομένων εἰς τοὺς ναοὺς τριπόδων.

Οἱ Οὔπιγγοι, ὕμνοι εἰς τὴν Ἄρτεμιν.

Ἡ Καβαλὶς, ἕτερος ὕμνος τῇ αὐτῇ, παρακλητικὸς ὑπὲρ τῶν λοχευομένων.

Οἱ Ἰουλοὶ, ὕμνοι εἰς τὴν Δήμητραν.

Ἡ διθυραμβοποιῖα τέλος, ἡ κυρίως ὑψηλὴ λυρική καλουμένη, ἔχει καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς θρησκείας — καθόσον εἰς τὰ Διονυσιακὰ ὄργανα ἐμπνεόμενοι τὸ πρῶτον, οἱ λυρικοὶ ἐτόνισαν καὶ λύραν παράτολμον διὰ τε τὸ καινοπρεπὲς τοῦ λόγου καὶ τῶν εἰκόνων, καὶ ἰδρυταὶ ἐγένοντο τοῦ διθυράμβου.

Ὁ τὰ μάλα εἰς τὸ εἶδος τοῦτο διακρίθεις Πίνδαρος μᾶς ἀφῆκε τεσσαρακονταπέντε ἄσματα ἐπινεικία, ἐν οἷς τοὺς ἀθλητὰς προτιθέμενος νὰ ὑμνήσῃ τῶν τε Ὀλυμπίων, καὶ τῶν Πυθίων, καὶ τῶν Νεμέων, καὶ τῶν Ἰσθμίων, ὑμνεῖ ἅμα καὶ τοὺς θεοὺς, εἰς τιμὴν τῶν ὁποίων οἱ ἀγῶνες ἐτελοῦντο.

Ἐκ τῆς ἐν δημοσίαις συνελεύσεσι μιμικῆς παραστάσεως πράξεως τινός, καὶ ἐκ τοῦ κώμου τῶν ἀδόντων καὶ ὀρχουμένων κατὰ τὰ Διονύσια πέριξ τοῦ βωμοῦ τοῦ Βάκχου, ἐγεννήθη τὸ δράμα, ὃ περ καλλωπισθὲν ὑπὸ τῆς γονίμου φαντασίας τοῦ Θέσπιδος τὸ πρῶτον, ὕστερον δὲ τῆς τοῦ Αἰσχύλου, διηρέθη ὀριστικώτερον κατὰ εἶδη.

Καὶ ἐνταῦθα ἡ θρησκεία οὐχ ἦττον ἢ ἐν τῇ ἐποποιῖᾳ ἔσχε μέρος ἐνεργόν.

Καὶ ποτὲ μὲν ἐνεργεῖ ἔξω τῆς σκηνῆς, ποτὲ δὲ ἀνέρχεται καὶ ἐπ' αὐτήν.

Ὁ καταπληκτικώτατος τὸ μεγαλεῖον Αἰσχύλος, ὁ τελειότατος τῶν τραγικῶν Σοφοκλῆς, ὁ τραγικώτατος Εὐριπίδης εἰσάγουσι λίαν συνεχῶς εἰς τὴν σκηνὴν τοὺς θεοὺς ὁρῶντας καὶ λαλοῦντας, καὶ τῆς ὑψηλοτέρας φαντασίας τὸ κύημα ἐπὶ τὰ χεῖλη τιθέασι τοῦ χοροῦ, τοῦ ἐπικρίνοντος τὰ ἐπὶ σκηνῆς ὀρώμενα ἢ λεγόμενα, τοῦ ἐξάγοντος τὰ ἠθικὰ συμπεράσματα, τοῦ παραινούντος ἐπὶ τὸ καλόν, καὶ τοῦ αἰνοῦντος τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀντίληψιν τῶν θεῶν ἐπικαλουμένου.

IV.

Φέρε τείνωμεν τὸ ὄμμα καὶ ἔξω τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Τὸ ἄσμα ἁσμάτων τοῦ Σολομῶντος, ἔνθα ἡ θρησκεία παρίσταται ἐρώσα τοῦ Δημιουργοῦ, ἐγκλείει μαργαρίτας καὶ ἀδάμαντας τοιούτους, ὁποίους μόνα χεῖλη θεοκίνητα ἐδύνοντο νὰ παράξωσιν.

Ὁ Δαυὶδ εἰς τοὺς ψαλμούς του ἐνδύεται ὕψος καὶ μεγαλεῖον φαντασίας θεοπνεύστου —συνεσπείρασεν ἐν αὐτοῖς, κατὰ τοῦ Ἱερωνύμου τὸ λέγειν, τὰς χάριτας τοῦ τε Σιμωνίδου, καὶ τοῦ Ἀλκαίου, καὶ τοῦ Πινδάρου.

Ἐνθουσιαστικός μέχρι σχεδὸν παραφορᾶς, σφοδρὸς καὶ οὐχ ἥττον παθητικός, εἰκονικώτατος καὶ μεγαλοπρεπής, ἐγκολποῦται ἅπαν τὸ ἰδανικὸν κάλλος καὶ ὕψος τῆς ὠδῆς, βάλλει ἔνθεν τὸν κεραυνὸν καὶ ἔνθεν τὴν ἀστραπὴν, θυέλλας καὶ θαλάσσας μυκωμένας ἐκσφενδονίζει ἀπὸ τοῦ στόματος, καὶ ἡ δημιουργία ἅπανα νέα καὶ ἄθικτος διαφαίνεται εἰς τὸ ἔπος του, ὁποία καὶ κατὰ τὴν πρώτην τῆς γεννήσεώς της στιγμὴν.

Ψαλμὸς ΙΖ': Ἦκουσεν ἐκ Ναοῦ ἁγίου αὐτοῦ φωνῆς μου, καὶ ἡ κραυγὴ μου ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ. Καὶ ἐσαλεύθη, καὶ ἔντρομος ἐγενήθη ἡ γῆ, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὀρέων ἐταράχθησαν, καὶ ἐσαλεύθησαν, ὅτι ὠργίσθη αὐτοῖς ὁ Θεός. Ἀνέβη καπνὸς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ πῦρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ καταφλεγῆσεται· ἄνθρακες ἀνήφθησαν ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ ἔκλινεν οὐρανοὺς, καὶ κατέβη, καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Καὶ ἐπέβη ἐπὶ Χερουβίμ, καὶ ἐπετάσθη ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων. Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ, κύκλω αὐτοῦ ἡ σκιαν αὐτοῦ, σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων. Ἀπὸ τῆς τηλαυγῆσεως ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ νεφέλαι διήλθον, γάλαζα καὶ ἄνθρακες πυρός. Καὶ ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος, καὶ ὁ Ἰψιστος ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ· ἐξαπέστειλε βέλη, καὶ ἐσκόρπισεν αὐτούς, καὶ ἀστραπὰς ἐπλήθυνε, καὶ συνετάραξεν αὐτούς. Καὶ ὠφθησαν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀνεκαλύφθη τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης· ἀπὸ ἐπιτιμῆσεώς σου, Κύριε, ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ὀργῆς σου. Ἐξαπέστειλεν ἐξ ὕψους καὶ ἔλαβέ με, προσελάβετό με ἐξ ὑδάτων πολλῶν.

Ἔχει τι ἀκατανόητον τὸ πῦρ καὶ ἄρρητόν τι τὸ μεγαλεῖον καὶ ὁ ἐνθουσιασμός ὁ ἐπιλάμπων εἰς τὰς ποιήσεις ταύτας, ἄγνωστον ἄλλως τε εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην αἴσθησιν τῆς ποιήσεως, ὅπερ συμπαράσχει ἐν τῇ ὀρμῇ του ψυχὴν τε, νοῦν τε, καρδίαν τε. Εἶναι τὸ πῦρ τῆς ἀθανασίας, τὸ διὰ τῆς θρησκείας εἰς τὴν ποίησιν μετοχετευόμενον, καὶ τὸ ὁποῖον τὴν ψυχὴν, τὴν ἀθάνατον ταύτην παρ' ἡμῖν μερίδα, θερμαίνει καὶ ἀνατινάσσει —εἶναι ὁ παλμὸς τὸν ὁποῖον ἡ ψυχὴ ἀνααἰδεῖ ἐκ συμπαθείας, ἅμα ὁ θρησκευτικὸς δάκτυλος προσθίξῃ τὰς χορδὰς της— εἶναι ἡ ψυχὴ αὐτῆ, ἣτις συνταράττεται καὶ συγκινεῖται ὅλη καὶ ἐξατμίζεται εἰς αἰσθήματα σχετικὰ πρὸς τὰς διατυπώσεις της.

Ὁ Μωϋσῆς εἶναι ἀμίμητος τὰ σχήματα τῆς ὑψηλῆς ῥητορικῆς, τὴν φαντασίαν, τὸν τόνον, καὶ τὴν βασιλικήν, οὕτως εἰπεῖν, μεγαλοπρέπειαν, ἣν περιβάλλεται περιπίπτων ἐν ὀργῇ.

Ὁ Ἡσαΐας ὑψηλὸς τὴν εὐφράδειαν, τολμηρὸς τὴν ἔκφρασιν, πλήρης πυρός, πλήρης νεύρου.

Ἀνεξαίρετως οἱ ποιηταὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀκμάζουσι τὴν φαντασίαν, καὶ πάντες σχεδὸν ἐγκολποῦνται καὶ ὕψος, καὶ μεγαλεῖον, καὶ κόμπον σχετικὸν πρὸς τὸ ἐκδικητικὸν καὶ τιμωρὸν ἦθος τοῦ Ἰεχωβά, τοῦ ἐν βρονταῖς καὶ ἀστραπαῖς ἐπιφαινομένου ἐπὶ τὸ Σινᾶ.

Ἐκ δὲ τῶν τροπαρίων τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἀκολουθιῶν μας ὅλων, τῶν πολυτίμων τούτων ποιητικῶν κειμηλίων, ἡ ἡδύτερα ἐκθρῶσκει καὶ ἀγνοτέρα ἀρμονία τῆς καρδίας, συντριβομένης ἐνώπιον τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἐν εἴδει λιθανωτοῦ αἰωρουμένης πρὸ ποδῶν αὐτοῦ. Ἐπικρατεῖ ἡδὺ τι καὶ μελαγχολικὸν ὕφος καρδίας βαρυαλγούσης, καί, ὡσεὶ μῦρον ἡδύοσμον ἀπὸ κάλυκος παρθένου, ἀποσταλάζει δάκρυ ἄσπιλον καὶ θαλερόν, ἡ ψηλαφητὴ ἔκφρασις τῆς ψυχῆς.

V.

Οἱ διασημότεροι ποιηταὶ τῶν διασημοτέρων ἐθνῶν ὑπῆρξαν καὶ οἱ θερμότεροι θεράποντες τῆς θρησκείας.

Ὁ Δάντης, φέρ' εἰπεῖν, παρ' Ἰταλοῖς, ὁ δοξάσας τὴν φιλολογίαν αὐτῶν, ὁ ἀποσπαργανώσας τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν φωνήν καὶ ὁ τὸν Ὅμηρον ἤμιστα μιμηθεὶς, ἐπὶ τῆς θρησκείας κυρίως βασίζει τὸν μῦθόν του· καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς ἐπιτυχίας κατεργάσθη αὐτόν, ὥστε μέγας ἐκλήθη παρὰ πάντων καὶ τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ δυτικοῦ κόσμου ἐπεριποιήθη· ὑπὸ τὴν πνοὴν αὐτοῦ δαίμονές τε, ἄγιοι τε ἄγγελοι ἐνσαρκοῦνται· ἐν τῷ Παραδείσῳ του περιβάλλεται πλεῖστα ὅσα τὰ γόητρα. Τὸ σύμπαν γελᾷ ἐπὶ τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ φωτός· χορὸς ἀγγέλων κύκλω αὐτοῦ, καὶ ἴρις αὐτοῦ ἄνω αὐτοῦ ἐπικυρτοῦται, καὶ ἀρμονία ἄρρήτος διαχέεται ἐνθεν καὶ ἐνθεν, καὶ ἀκτίνες μαρμαρυγαὶ διατοξεύονται δεξιὰ καὶ εὐώνυμα καὶ χάρις τοῦ Ἰψίστου ἐπιστέφει τοῦ Χριστοῦ τὸν θρίαμβον, χάρις ἄγνωστος ἄλλως τε καὶ ἀκατάληπτος τοῖς θνητοῖς, καθόσον τὸ βλέφαρόν μας κάμπτεται ἀπέναντι αὐτῆς.

Ὁ Κλώπστοκ παρὰ Γερμανοῖς, ὁ Μίλτων παρὰ Βρετανοῖς, ὁ Ῥακίνας, ὄντινα ἀνὰ χειρας ἔχετε, Κυρία, παρὰ Γαλάταις καὶ ὁ Σατωβριὰν καὶ ὁ Λαμαρτίνος, καὶ ἡ ἐν τῇ πατρίδι μας παραδημοῦσα φίλη μου Ταστύ — ὁ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος παρ' Ἑλλησιν εἰσὶν οἱ μυσταγωγοὶ τοῦ θεοῦ φωτός καὶ ἱεροφάνται τῶν ἐθνῶν· τὴν θαυμασίαν δὲ ἐντολήν των ἐξεπλήρωσαν περιποιηθέντων· τὰ μάλιστα τὴν θρησκολογίαν των, τὸ βαρόμετρον, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως τῶν λαῶν.

VI.

Ἡ θρησκεία οὐ μόνον ἀναπόσπαστος θεωρητέα τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ πλείστην ὄσιν ἔχει ἐπ' αὐτῆς ἐπιρροήν.

Τῶν Ἑλλήνων ἡ θρησκεία, ἐλευθεριάζουσα πάνυ καὶ δημοκρατικὴ, ἐλευθεριάζοντα πάνυ περιέβαλε τὴν ποίησίν των χαρακτηῖρα καὶ ἤμιστα ποιητικόν.

Τῶν Ἑβραίων ὁ Ἰεχωβά, ἐκδικητικὸς κατερχόμενος ἐπὶ τὸ Σινᾶ μετὰ βροντῶν τε καὶ ἀστραπῶν, ἐνετύπωσε καὶ εἰς τὰς βίβλους αὐτῶν κόμπον καὶ μεγαλοπρέπειαν ἡγεμονικὴν.

Ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν, ἐμβαπτισθεὶς εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ἀλγηδόνας καὶ

ἐγκολπωθεὶς τὴν ἀρετὴν καθόλου, ἐκάλλυνε τὴν ποιήσιν των δι' ἀγνότητος, κοσμιότητος, μετροπαθείας καὶ εὐλικρινείας, καὶ κυρίως διὰ τῆς θείας ἠθικῆς, τῆς εὐπροσίτου πρὸς πᾶσαν καρδίαν ἀγνήν—ἔδωκε αὐτῷ τὴν μελαγχολικὴν χροιάν τῶν ἀγγέλων, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἠπιότητα— καὶ μετέπλασεν αὐτὴν εἰς τὴν καθαρωτέραν καὶ μᾶλλον διακεκρμένην ἡχῶ τῶν ὑψηλῶν διανοημάτων καὶ ψυχικῶν ἀντιλήψεων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου.

VII.

Ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὰς μικρὰς παρατηρήσεις καὶ ὀλίγας συμβουλὰς, ὅσας ἐκ τῶν ποταπῶν μου γνώσεων νὰ ἐλπύσητε δύνασθε.

Καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐρευνησῆτε καὶ μελετήσητε ἐν τῇ καρδίᾳ σας ὀφείλετε, ἂν προωρίσθητε διὰ τὴν ποιήσιν—ἂν δηλαδὴ ὁ σπινθὴρ, ὁ παρὰ πᾶσαν νεανικὴν καρδίαν εὐρίσκων χώραν καὶ ὅστις ποιητικὸς οἶστρος ἐκλήθη, εἶναι φύσις ἰδιαιτέρα παρ' ὑμῖν, ἢ μήποτε τὰ πρῶτα τοῦ νοός σας γεννήματα ἀποκυήματά εἰσι τοῦ ἐρεθισμοῦ, ὃν τινα ἢ ἐλαχίστη προσβολὴ ἐπιφέρει εἰς τὸν σπινθῆρα τοῦτον, κατὰ τὰς νεανικὰς ἡμέρας, τὴν ὥραν τῶν ψυχικῶν ἐντυπώσεων. Καὶ εἰ μὲν ἀγαθὴ τύχη ἐγεννήθητε φύσει ποιήτρια, νὰ εἰσέλθητε κατὰ σπουδὴν εἰς τὸ λαμπρὸν τοῦτο στάδιον· εἰ δὲ συμβαίη τὸ δεύτερον, προτιμότερον νὰ ἀσχοληθῆτε εἰς ἄλλο τι χρήσιμον ἑαυτῇ καὶ τοῦ φύλου σας ἴδιον, καθόσον πάντοτε αἱ ποιήσεις σας ἔσονται παραβιάσματα ποιητικὰ ἢ ἀρμονικὴ στιχουργία, τὴν ὁποίαν, ἐλθούσης τῆς ὥρας τῆς πραγματικότητος, ὑμεῖς αὐτὴ θέλετε ἀηδιάσει καὶ παραδώσει εἰς λήθην.

Ὁ φύσει ποιητὴς, Κυρία μου, εἶναι προικισμένος μὲ πάθη καὶ φαντασίαν ζωηράν—αἰσθάνεται ὅσα γράφει, πλάττει ἀδιακόπως— καὶ οὐδέποτε ἐπιχειρίζεται τὸ ποιεῖν ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ.

Τὰ προσόντα δὲ ταῦτα ὀφείλει νὰ βελτιώσῃ καὶ αὐξήσῃ δι' ἄλλων οὐχ ἥττον ἀπαραιτήτως καὶ οὐχ ἥττον σπανίως.

Ἀνάγκην ἔχει μεγίστης ἐγκρατείας τῆς γλώσσης ἐν ἣ θὰ γράψῃ—ὁ ποιητὴς μᾶλλον παντὸς ἄλλου βιάζεται ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ διασκελίζει τῆς συνθέσεως τὰς δυσχερείας, καὶ τοῦ περιποιεῖσθαι τὴν ἀρμονίαν, τὸ εὐρυθμον καὶ τὴν συνάφειαν τοῦ στίχου, εἰς ἅπερ οὐχ ἥττον συντείνει καὶ ἡ πρὸς τὸν ρυθμὸν ὀξεῖα κρίσις καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀρμονίαν ἰδίᾳ ῥοπή.

Ὅφείλει νὰ διέλθῃ τακτικὴν σειρὰν ἐγκυκλίων μαθημάτων.

Νὰ γενῆ φιλόσοφος τὸν νοῦν.

Νὰ θηρεύῃ πᾶν ὅ,τι εὐγενὲς καὶ ὠραῖον, καὶ ἰδίως τὴν θρησκείαν.

Νὰ σπουδάζῃ καὶ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν φύσιν.

Νὰ περιποιῆται τὰς ὠραίας τέχνας.

Νὰ ὑποβάλλῃ τὴν φαντασίαν εἰς τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὸν χαλινόν, ἵνα μὴ ὑποπίπτῃ εἰς τερατουργίας ἀπιθάνους καὶ πάνυ ἀνεπιτηδείας.

Καὶ νὰ μελετᾷ ἀδιακόπως τὰ ἀριστουργήματα τῶν μεγάλων ποιητῶν, ἐξόχως τε τῶν Ἑλλήνων, τῶν πρωτοτύπων τούτων τοῦ καλοῦ.

VIII.

Δότε ἤδη νὰ σᾶς παρατηρήσω ὅτι τοῦ νοός σας τὰ γεννήματα ἐξελέγχουσι παρ' ὑμῖν μεγίστην ἔλλειψιν ἀναγνώσεως τῶν νέων Ἑλλήνων συγγραφέων, καθόσον ἔτι δὲν ἐμορφώσατε ὕφος καὶ ἐπιζητεῖτε τοῦ λεκτικῆς τὰς καλλονὰς εἰς ἐπισώρευσιν λέξεων μεγάλων καὶ συνήθων —τοῦτου ἕνεκεν ὑποπίπτετε καὶ εἰς σχολαστικότητας, καὶ φέρετε τὸν ἀναγνώστην εἰς θέσιν νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἡ ἔλλειψις ἰδεῶν σᾶς παραπέμπει εἰς τὸν κωφὸν κωδωνισμόν μεγάλων καὶ κακοήχων λέξεων· δὲν ἔχετε δὲ ἀνάγκην νὰ σᾶς προσθέσω ὅτι, ἐλλειπούσης τῆς ἰδέας, τῆς ψυχῆς τοῦ λόγου, ἀπὸ τὸν συγγραφέα εὐρισκόμεθα εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην ν' ἀποκαλέσωμεν αὐτὸν σκελετὸν δύσμορφον καὶ ἄσαρκον, βαρυσύροντα ὅστᾳ ἄψυχα καὶ ἀποστροφὴν διεγείροντα διὰ τοῦ δυστυχοῦς κροταλισμοῦ των.

Ἡ ἀφέλεια, Κυρία μου, εἶναι περισπούδαστος καὶ εἰς τὰ ἔθιμα, εἶναι περισπούδαστος καὶ εἰς τὸν ἱματισμόν, καὶ εἰς τὸ λέγειν, καὶ εἰς τὸ γράφειν, πανταχοῦ περισπούδαστος· πάντες προτιμῶμεν τὸ γλυκύλαλον καὶ ἀφελές λαρύγγισμα τῆς ὑπολαΐδος ἢ τὸ τραχύστομον κλάγγασμα τοῦ γερανοῦ —προτιμῶμεν τὸν πρᾶον κελλαρισμόν τοῦ ῥυακίου ἢ τὸ πολυτάραχον τοῦ χειμάρου —πάντες τὸ ἀφελές αὐλισμα τοῦ ποιμένος ἢ τὸν πολυκροτον τυμπανισμόν τῶν κορυβαντιώντων.

Ἀποφεύγετε τὰς ἀπομιμήσεις, καθόσον καὶ μετὰ πλείστης ὄσης ἂν ᾤσῃ τῆς ἐπιτυχίας μετεσχηματισμένοι, προδίδουσι τὸ κλοπιμαῖον —μία μόνη ἰδέα, δύο μόνου στίχοι καλῶς ἐκπεφρασμένοι εἰσὶ πολυτιμότεροι δέκα ἀπομιμήσεων ἐπιτυχῶν.

Ἀκούοντες τὴν φωνὴν τῆς καρδίας σας γράφουσα, ἐξ αὐτῆς νὰ ἀρύθησθε καὶ ὑπὸ μόνας τὰς ἐμπνεύσεις της νὰ γράφητε.

Ἐκ τῶν πεζῶν σας, πρὸς Θεοῦ, προπηλακίσατε τὰς ἐκτεταμένας περιόδους· εἰσὶν ἄχθη ἀφόρητα καὶ ναυτίασιν διεγείρουσι —πολλάκις μάλιστα οἱ ἀναγνώσται, ἂν δὲν τυγχάνωσιν ἔχοντες τὴν ὑπομονὴν τοῦ φιλολόγου, ἀναγκαζόμενοι νὰ ἐπαναλάβωσι δις καὶ τρίς τὴν ἀνάγνωσιν, καθόσον ἐκ πρώτης δὲν ἀντελάβοντο τὴν ἰδέαν, ῥίπτουσι πόρρω αὐτῶν τὴν συγγραφὴν βαρυθυμοῦντες, καί, σατυρικὸν καγχάζοντες, ἀποκαλοῦσι τὸν συγγραφέα ψυρολογιώτατον.

Δότε τελευταῖον νὰ σᾶς παρατηρήσω ὅτι, ὡς πρὸς τὰς συγγραφάς σας, δὲν πρέπει νὰ συμβουλευθῆσθε τὸν πατέρα· οὐχὶ διότι δῆθεν ἔχει τὴν κρίσιν σφαλερὰν ὁ ἀνὴρ, ἄπαγε τῆς βλασφημίας! —ἀλλὰ καθόσον τῶν γονέων ἡ φιλοστοργία, ὑπερβαίνουσα πάντα ὄρον, ἀποστερεῖ αὐτοῖς τὸ ἀμερόληπτον καὶ παρίστησιν εἰς τὰ ὄμματά των πάνυ καλὰ καὶ ὑπὸ μορφὴν πάνυ διάφορον τῆς πραγματικῆς πάντα τὰ ἀφορῶντα τὰ τέχνα των· ἄλλως τε οἱ γονεῖς, ἂν ἠμύοιρησαν νὰ διδάξωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἴδια τέχνα, ὡς συμβαίνει εἰς τὸν πατέρα σας, ἐπιλαμβανόμενοι τῶν ἐπικρίσεων τῶν συγγραφέων αὐτῶν, περιέρχονται εἰς τὴν θέσιν τῶν τεχνιτῶν, τῶν μηδέποτε νὰ εὕρωσιν δυναμένων τὸ ἐπιλήψιμον εἰς τὸ ἔργον τοῦ μαθητοῦ, καθόσον τὸ ἔργον τοῦ μαθητοῦ, καθόσον τὸ ἔργον τοῦτο ἐρῶθυμίσθη ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν.

Ταῦτα Ἐπαμ[ε]ρινώνδας Ἰωάννου ἔγραψε, φθίνοντος Ἰανουαρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ δευτέρου ἔτους, ἐξ ἰδίας μελέτης καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὴν

Ἑλλάδα καὶ Ἐπτάνησον διδαγμάτων τῶν τῆς φιλολογίας καθηγητῶν πορισθεῖς, καὶ ἐπευχόμενός σας στέφανον μὲν ἐφάμιλλον τοῦ τῆς Λεσβίας ὁμωνύμου σας, τύχην δὲ πολλῶν κρείττονα.

(Ἡ Ἀμάθεια, Σμύρνη, 1, 15 καὶ 29 Φεβρ. 1852)

§

Σημείωση

Ὅταν συντάσσει τὰ «Φιλολογικά πάρεργά» του (πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1852), ὁ Ἐπαμεινώνδας Φραγκοῦδης εἶναι περίπου 27 χρόνων καὶ ἐργάζεται ὡς γραμματεὺς στὸ ἐλληνικὸ προξενεῖο τῆς Λάρνακας. Οἱ λογοτεχνικὲς ἀνησυχίες του νεαροῦ συγγραφέα δὲν καταλάγιασαν μὲ τὴν ἐκδόσιν τοῦ πρωτόλειου ρομαντικοῦ μυθιστορήματός του *Ὁ Θέρσανδρος* (1847). Ἡ συγγραφή φαίνεται νὰ λειτουργεῖ ὡς καταφύγιον στὸ ἀνδρο πνευματικὸ τοπίο τῆς τουρκοκρατούμενης πατρίδας του. Καθὼς ἡ Κύπρος δὲν διαθέτει ἀκόμη ἐλληνικὸ τυπογραφεῖο, δημοσιεύει συνεργασίαις του γιὰ πολιτικά, φιλολογικὰ καὶ ἄλλα ζητήματα σὲ ἐντύπων τοῦ ευρύτερου ἐλληνικοῦ χώρου (λ.χ., στὶς εφημερίδες *Ἡ Ἀμάθεια* τῆς Σμύρνης καὶ *Ἡ Ἐνωσις* τῆς Ἐρμούπολης, ἀλλὰ καὶ στὸ περιοδικὸ *Πανδώρα*).

Με ἀφορμὴ τὴν ἀγγελίαν γιὰ ἐπικείμενη (μὴ ἐπιβεβαιωμένη) ἐκδόσιν τῆς τραγωδίας *Ἐσθήρ* τοῦ Ρακίνα σὲ ἐμμετρῆ μετάφρασιν τῆς Σαπφῶς Λεοντιάδος (1830-1900), παρακινεῖται νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲσω τῆς *Ἀμάθειας* μὲ τὴν λογίαν συμπατριώτισσάν του, τὴν ὁποία δὲν γνώριζε προσωπικὰ. Ὁ συντάκτης τῆς ἐπιστολικῆς πραγματείας δὲν τὸ κρῦβει ὅτι τὰ «φιλολογικὰ πάρεργά» του βασίζονται τόσο σὲ προσωπικὰ του διαβάσματα ὅσο καὶ σὲ «διδάγματα» καθηγητῶν του. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του στὴν Ἰόνιον Ἀκαδημία (γύρω στὸ 1840), ἐνδεχομένως μαθήτευσε κοντὰ στους Κ. Ἀσώπιον καὶ Ἰ. Οἰκονομίδην. Καὶ ἀργότερα, ἀπὸ τὶς στήλες τῆς *Θελξινόης*, παραπέμπει στὶς ἀπόψεις του «πολυμαθέστατου» Ἀσώπιου σχετικὰ μὲ τὴ γλῶσσαν τῆς ποίησης.

Οἱ σκέψεις τὶς ὁποῖες διατυπώνει γιὰ τὴν ποίησιν παραπέμπουν στὰ λογοτεχνικὰ καὶ κριτικὰ συμφραζόμενα τῆς ἐποχῆς του. Δὲν εἶναι ἡ κατάλληλη στιγμή γιὰ νὰ διερευνηθῇ ὁ «διάλογος» τοῦ συγγραφέα μὲ ἀπόψεις τῆς ρομαντικῆς ἢ ἄλλης κριτικῆς. Θα μπορούσε ὅμως νὰ υποστηριχθῇ ὅτι ὁ Φραγκοῦδης, ὁ ὁποῖος εἶχε διασυνδέσεις μὲ τὸν κύκλον τοῦ Σολωμοῦ ἢ γνώριζε ἐπαρκῶς τὰ ἐλληνικὰ λογοτεχνικὰ καὶ γενικότερα τὰ ἱστορικὰ συμφραζόμενα τοῦ μέσου 19ου αἰῶνα, ἀντλεῖ ἀπὸ τὴ ρομαντικὴ θεωρίαν ἢ συμβαδίζει μὲ ἀρχές τῆς ευρωπαϊκῆς κριτικῆς γιὰ νὰ συστήσῃ τὸν βασικὸν ἄξονα τοῦ θεματός του, δηλαδὴ τὴν σχέση ποίησης καὶ θρησκείας. Ἀς σημειωθῇ πρόχειρα ὅτι ἄγγλοι βικτωριανοὶ ἢ προραφαηλιστικοὶ κριτικοί, ὅπως ὁ Μ. Ἀρνολντ, χαρακτηρίζουν (ἀργότερα) τὴν ποίησιν ὡς υποκατάστατον τῆς θρησκείας, ποῦ ἀποβλέπει νὰ ἀποκαταστήσῃ τὶς διαταραχθεῖσες ἠθικὰς ἀξίας.

Με ἀνάλογον τρόπο, ὁ κύριος λόγιος υποστηρίζει ὅτι ἡ ποίησιν ἔχει θεϊκὴν καταγωγήν καὶ ταυτόχρονα κοινωνικὴν προέλευσιν καὶ λειτουργίαν: Μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἀποβλέπει νὰ θελιώσει τὰ ἀνθρώπινα ἦθη καὶ νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ μελετητὴς ἀνατρέχει στὴν ἐλληνικὴν ἀρχαιότητα, γιὰ νὰ υποστηρίξῃ τὴν ἀπόψιν ὅτι ἀρχικὰ οἱ Ἕλληνες ποιητῆς (μὲ προεξάρχοντα τὸν Ὀμηρον καὶ μὲ τὰ ξεχωριστὰ παραδείγματα τοῦ

ΗΣΙΟΔΟΥ και των τριών τραγικών), ακολούθως εκκλησιαστικοί συγγραφείς (όπως ο Σολωμώντας και ο Δαβίδ) και αργότερα ευρωπαϊοί δημιουργοί (όπως οι Δάντης, Μίλτον, Ρακίνας, Σατωβριάνδος και Λαμαρτίνος) εκκινούν από τη θρησκεία και ενδυναμώνουν με το δημιουργικό έργο τους το θρησκευτικό αίσθημα.

Ο Φραγκούδης δέχεται το ρομαντικό αξίωμα ότι ο ποιητής γεννιέται με το χάρισμα της ποίησης· την ίδια στιγμή όμως υποστηρίζει ότι μόνο με τη σπουδή και την άσκηση θα βελτιωθεί το φυσικό αυτό προσόν. Η ενασχόληση με τις καλές τέχνες και τη φιλοσοφία, η σπουδή της φύσης, η αναζήτηση του ωραίου, η θρησκευτική προσήλωση, η γλωσσική και στιχουργική άσκηση, η χαλιναγώγηση της φαντασίας με τον ορθό λόγο και η μελέτη της (ελληνικής) ποιητικής παράδοσης είναι, κατά την άποψή του, βασικές προϋποθέσεις που θα βοηθήσουν τον ποιητή να αναπτύξει τα εγγενή χαρίσματά του. Βέβαια, οι αρχές αυτές υπερβαίνουν το πλαίσιο της ρομαντικής θεωρίας με ανοίγματα προς την κατεύθυνση της φιλοσοφίας του νεοκλασικισμού ή του διαφωτισμού. Όπως έχει δείξει ο Κ. Θ. Δημαράς, η καταφυγή στη θρησκεία είναι μια από τις συνιστώσες που χαρακτηρίζουν την ιδεολογική υποδομή του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

Εξάλλου, ο συντάκτης της ενδιαφέρουσας αυτής πραγματείας δεν παραλείπει να ασκήσει κριτική στο δημοσιευμένο ποιητικό ή άλλο έργο της νεαρής Λεοντιάδας και να της συστήσει να διαβάσει νεότερους έλληνες συγγραφείς, για να μπορέσει να διαμορφώσει προσωπικό ύφος. Μεταξύ άλλων, την συμβουλεύει να καλλιεργήσει την απλότητα και την «αφέλεια» στο γράψιμο (ενδεχομένως αντλεί τα χαρακτηριστικά αυτά από την ποίηση του Σολωμού, την οποία σχολίασε ευνοϊκά ήδη από το 1847), και όχι τον μακροπερίοδο και βαρύγδουπο λόγο.

Ας σημειωθεί ότι διατηρείται η ορθογραφία του συγγραφέα.

Λ. Π.